

บทที่ เจ็ด

ฉันทลักษณ์ในเรื่องมัทนะพาธา

ไต่ถามมาแล้วข้างต้นว่า บทละครพูดเรื่องมัทนะพาธาเป็นบทละครพูด คำฉันท อันเป็นของแปลกในกระบวนบทละคร และแต่งได้โดยยาก ยังไม่ปรากฏ มีกวีใดพยายามแต่งบทละครให้พูดเป็นคำฉันท ดังเช่น สมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรง กระทำมาก่อนเลย ดังนั้นจึงจะใคร่รวบรวมฉันทและกาพย์ที่ใช้ในเรื่องมัทนะพาธามา ไว้ในบทนี้ ให้เห็นว่าฉันทอะไรบ้าง

ฉันทที่ใช้ในเรื่องมัทนะพาธามีอยู่รวมทั้งสิ้น ๒๔ อย่างดังต่อไปนี้

- |                  |                   |                    |
|------------------|-------------------|--------------------|
| ๑. ยานี          | ๒. สุรางคณา       | ๓. นบิง            |
| ๔. อินทวงศ์      | ๕. อุปราติ        | ๖. ภูงคป์ปะยาตร    |
| ๗. อินทระวิเชียร | ๘. สัททูลวิกกีฬิต | ๙. วิชชุมมาลา      |
| ๑๐. วสันตคิลก    | ๑๑. สาลินี        | ๑๒. กมล            |
| ๑๓. จิตรปทา      | ๑๔. อุปฏฐิตา      | ๑๕. อุเปนทรวิเชียร |
| ๑๖. สัทธรา       | ๑๗. เมฆวิปยุชชิตา | ๑๘. ไทฎก           |
| ๑๙. อธิสสะ       | ๒๐. กุสุมิตลดา    | ๒๑. ไร่ทชตา        |
| ๒๒. สวาคตา       | ๒๓. ปยุวทา        | ๒๔. มันทักกันตา    |

ฉันททั้ง ๒๔ อย่าง แบ่งออกตามองค์ดังนี้

องค์หนึ่ง

ยานี สุรางคณา นบิง อินทวงศ์ อุปราติ ภูงคป์ปะยาตร  
อินทระวิเชียร สัททูลวิกกีฬิต วิชชุมมาลา วสันตคิลก สาลินี  
กมล จิตรปทา

องค์สอง

ทอน ๑ อุปฏฐิตา อุเปนทรวิเชียร สัทธรา

ทอน ๒ อินทระวิเชียร อุปราติ

ทอน ๓ ภูงคป์ปะยาตร กมล สัททูลวิกกีฬิต สุรางคณา สาลินี  
นบิง เมฆวิปยุชชิตา อินทระวิเชียร อุเปนทรวิเชียร

องค์สาม

อินทระวิเชียร อินทวงศ์ สาลินี อุปฏฐิตา ภูงคป์ปะยาตร  
ไทฎก อธิสสะ นบิง ยานี วสันตคิลก กุสุมิตลดา จิตรปทา  
สามัญคาตา

องกัทลี ตอน ๑ ฉมัง กุชงคิปะยาทร วสันตคิลก อุปชาติ สุรางคณา  
อุเปนทรวีเชียร

ตอน ๒ อินทรวีเชียร

ตอน ๓ สาลินี ฉมัง สุรางคณา อุปฐูริกา อินทรวีเชียร อุปชาติ

องกัทธา ตอน ๑ ยานี อุปฐูริกา สัทธรา อินทรวีเชียร อุเปนทรวีเชียร

ตอน ๒ กุชงคิปะยาทร โรฆูชทา สภคตา ปยวทา ฉมัง  
อินทรวีเชียร อินทวงศั มันทักกันตา อิติสะ กุสมิตลดา

ในจำนวนฉันท ๒๔ อย่าง ที่สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าทรงใช้ในหนังสือ  
มัทนะพาธา นั้น ส่วนมากเป็นฉันทที่รู้จักและนิยมใช้กันแล้วแพร่หลายในจวงกวีเป็นเวลา  
นานมาแล้ว แต่มีที่ควรสังเกตุในฉันทที่สมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงใช้ในหนังสือ  
เล่มนี้อีกอย่างหนึ่ง คือ ฉันทบางฉันทที่เป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย และกวีนิยมแต่งกันมา  
ชานานแล้วนั้น ถ้านำมาเทียบกับฉันทแบบเดียวกันที่มีอยู่ในหนังสือมัทนะพาธา จะ  
เห็นว่ามีข้อแตกต่างกัน ฉันทกวีควรจะสนใจ ฉันทที่ว่านี้ คือ สาลินี ซึ่งสมเด็จพระ  
มงกุฎเกล้าฯ ทรงวางคณะฉันท วาจครุ ลหุ แปรกออกไปจากที่ติดกันเป็นแบบอย่าง  
มาแล้ว คงจะยกชี้ให้เห็นดังนี้

ฉันทสาลินีในเรื่องมัทนะพาธา

-----	. . . . .
-----	. . . . .
"อาเทพศักคิสัทธชง ชาเป็นแต่เพียงชา	พระจะลงพระอาญา นมิมุงจะอวดคิ ( หน้า ๒๔ )
ฉันทสาลินีในฉิลราชค่านันท์	ชอลพระยาศรีสุนทรโวหาร ( ต้น สาลักขณ์ )
-----	. . . . .
-----	. . . . .
"อาสุรโอรสธสน ทองโทษทิตสาปสรรค	นิราสแควนอนาถกรัน ก็เลื่อมสั่นสง่างาม"
สาลินีในหนังสือสามัคคีเภทค่านันท์	ของนายชิต บุรทัต
-----	. . . . .
-----	. . . . .

“พราหมณ์ครูผู้สั่ง เกศ

ตระหนักเหตุผลนักครัน

ราชาวิชิตสร -

- พะชักสุพินาศสม”

ตัวอย่างที่ยกมาแสดงนี้ เราจะแลเห็นขอแตกต่างกันระหว่างฉันทศาสตร์  
ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ และของกวีอื่น ๆ กล่าวคือ ศาสตร์ในมัทนะพาทษา  
นั้น วรรคที่สองมี ๖ คำ ครุ ๓ ลหุ ๓ แต่ของกวีอื่น ๆ ในวรรคที่ ๒ ซึ่งมี ๖ คำ  
เหมือนกันนั้น เป็นครุ ๔ และลหุ ๒

ตามที่โคตรวจนดู ปรากฏว่ามีแบบฉันทศาสตร์อยู่ในหนังสือ Sanskrit  
Grammar for Beginners ของศาสตราจารย์ A.A. Macdonnell (หน้า ๒๓๘)  
เป็นฉันทศาสตร์ในสมัยสันสกฤตสูง ( Classical Sanskrit ) มีรูปอย่างเดียวกัน  
กับศาสตร์ที่กวีทั้งหลายนิยมแต่ง และหนังสือเล่มนี้กล่าวฉันทศาสตร์มีต้นเค้ามาจาก  
ศรีษฏกของพระเวท ( Vedic Tristubh ) สมัยพระเวทนับถอยหลังขึ้นไปจากสมัย  
สันสกฤตสูง ( Classical Sanskrit ) เป็นเวลาประมาณ ๒๐๐๐ ปีเศษ และ  
เมื่อตรวจฉันทศาสตร์ในสมัยพระเวท (ซึ่งปรากฏอยู่ในฤคเวท) จากหนังสือ A Vedic  
Grammar for Students ของศาสตราจารย์ A.A. Macdonnell (หน้า ๔๕๑)  
ก็ปรากฏว่าฉันทศาสตร์ในศรีษฏกของพระเวทนั้นมีกำหนดคณะฉันทเป็นแบบเดียวกันกับที่  
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงใช้ในหนังสือมัทนะพาทษา ทั้งนี้ ความแตกต่างระหว่าง  
ฉันทศาสตร์ของสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ากับของกวีอื่น ๆ ก็เป็นควสมเด็จพระมหา  
ธีรราชเจ้าทรงคำนึงตามแบบฉันทหลักคณะฉันทมีมาแต่เก่าแก่ดั้งเดิมในยุคพระเวท  
ส่วนกวีอื่น ๆ เอาแบบจากฉันทในสมัยสันสกฤตสูง

สมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงนิพนธ์หนังสือมัทนะพาทษาในปี พ.ศ. ๒๔๖๖  
หลังจากนั้นอีก ๓ ปี ก็เสด็จสวรรคต นับจากเวลาที่ทรงริเริ่มนิพนธ์หนังสือด้วยการ  
เขียนเรื่องลงหนังสือพิมพ์ The Screech Owl เมื่อพระชนมายุ ๑๘ พรรษา มา  
จนกระทั่งถึงวาระที่สิ้นพระชนม์เป็นระยะเวลา ๓๕ ปี ตลอดเวลาอันนี้ยาวนานพระ  
องค์ได้ทรงนิพนธ์หนังสือเรื่องต่าง ๆ ตลอดมา แลเรื่องมัทนะพาทษาเป็นหนังสือที่ทรง  
ในระยะหลังแห่งพระชนม์ชีพของพระองค์ การที่ทรงเป็นทั้งนักอ่านและนักเขียนอยู่  
ถึง ๓๕ ปีนี้ ย่อมทำให้พระองค์มีความชำนาญในการประพันธ์เป็นอย่างดี ฉะนั้น  
ในระยะปลายอันเป็นเวลาที่ใกล้กับปีสวรรคต จึงอาจกล่าวได้โดยไม่มีผิดพลาดว่า  
พระองค์ได้บรรลุถึงความสมบูรณ์แห่งการ เป็นกวีผู้สามารถและเชี่ยวชาญอันแท้จริง

วิธีที่พจนานุกรมในหนังสือมีบทนะพาชาเป็นเครื่องพิสูจน์ให้เห็นความสามารถและความ  
 ชำนาญอย่างยิ่งยวดในการร่ายกรองฉันทของพระองค์ ค่อนข้างของการเจรจาระหว่าง  
 สุเทพณ์กับมัทนา พระองค์ทรงแต่งให้สุเทพณ์พูดกับอินทวงศ์ (๑๒) ส่วนมัทนาพูดกับ  
 วสันตคิลิก (๑๔) อันเป็นฉันทพดลลักษณะแตกต่างกัน แต่กระนั้นฉันททั้งสองนี้ก็มีสัมผัส  
 คลองจองคึกคอกันประดุจว่าเป็นฉันทอันหนึ่งอันเดียวกัน การกระทำเช่นนี้จะกระทำ  
 สำเร็จได้ก็แต่ด้วยพระปรีชาสุหาญาณอันกว้างขวางของพระองค์เท่านั้น ดังจะเห็น  
 ใต้ออกไปนี้

สุเทพณ์	ที่หลอนมิยินยอม มีคู่สมรมาน	มานะรักสมครสมาน (อินทวงศ์ ๑๒)	
มัทนา	หมอมฉนบมีบุรุษ เป็นโสคบบิมะนะสะไผ่	อภิรมฤเป็นไฉน ประคิพิทชะไคโค	(วสันตคิลิก ๑๔)
สุเทพณ์	ฉาเช่นนั๊กเซญฟ้ง เจางามประเสริฐหมค	คณกลาวสิเนหะพจน์ บมิควรฤคิจะคำ	(อินทวงศ์)
มัทนา	หมอมฉนสคิบบชระถอย แตกองทำบุลวะจะนะชา	ก็สำนักเสนาจะคำ ดูจะไคทำบุลมา"	(วสันตคิลิก)

บทนี้จักไฉฉะเพาะสำหรับฉันทลักษณะ ส่วนที่เป็นความคิในทางวรรณคคิ  
 อยางไรจะไคแยกไปกล่าวในบทต่อไป